

Blir psykiatriske pasienter forfordelt?

Hva betyr denne overskriften? Får psykiatriske pasienter for mye – eller for lite? Dessverre kan den bety begge deler. Det leie er nemlig at forfordelte har fått to stikk motsatte betydninger. Artikkelen omtaler noen eksempler på ord som kan misforstås.

Noen, hovedsakelig de eldre, vil mene at forfordelte betyr å få for lite. Dette er den tradisjonelle – og korrekte! – betydningen som står i ordbøkene. Imidlertid vil mange, særlig yngre, i dag mene at forfordelte betyr det motsatte, altså å få for mye (1).

Det finnes en rekke slike ord. For eldre språkbrukere betyr *patetisk* at noe er preget av patos, altså gripende og følelsesfullt. Men unge mennesker bruker det heller i betydningen «ynkelig», ganske sikkert etter engelsk påvirkning *pathetic*. Noe som opprinnelig var uttrykk for store og alvorlige følelser, er altså blitt til noe som fremkaller medlidenhet og medynk.

La meg raskt nevne noen få andre eksempler. *Lemfeldig* opptrer både i den tradisjonelle betydningen «skånsom» og i den moderne «skjødesløs». *Bjørnetjeneste* er etter La Fontaines fabel en velment hjelp, som imidlertid kommer til å skade mottakeren. For mange unge betyr det imidlertid en stor hjelp eller tjeneste. *Bramfri* betyr egentlig stillfarende, beskjeden, men forekommer nå oftere i betydningen freidig, uredd – omtrent samme betydning som *bramfull*. *Lødig* betyr opprinnelig ren eller verdifull, men brukes nå ofte i betydningen lett, uproblematisk, overfladisk. *Virak* har til nå betydd «sterk ros», men den nye betydningen «oppstyr, uro, ballade» har blitt vanlig. Dette er ikke noe særnorsk fenomen, eksemplene ovenfor er også danske (2, 3).

Språket endrer seg hele tiden. Det skal vi ikke beklage. Endringene er uttrykk for liv, og de sikrer at språket tjener samtiden og dens kultur. Språkets utvikling innebærer at ord og uttrykk dør eller skifter mening, mens andre kommer til (3). Men på veien taper vi også noe. Å miste den opprinnelige betydningen av f.eks. *bjørnetjeneste* er ille, fordi man da må bruke langt flere ord for å forklare det man mener. Hvis man bruker forfordelte i den nye betydningen, mangler man et ord som dekker forfordeltes gamle betydning. Nylig ble det i Danmark foreslått å bruke ordet «bagfordelte», altså «bakforde-

le» på norsk, men dette ordet har ikke vunnet innpass (4).

En slik utvikling har foregått i uminnelige tider. Vi ser det f.eks. hos Henrik Ibsen (1828–1906), som i sine skuespill brukte språklige virkemidler som vi i dag ikke oppfatter. I *Rosmersholm* (1886) lar Ibsen Rebekka West bruke formen *børn*, mens den mindre dannede madam Helseth bruker *barn*, altså en språksosial forskjell. Ibsen gjør forleggeren oppmerksom på at *barn* ikke er noen skrivefeil, men en alminnelig form i det «lavere norske talesprog» (5). Dette poenget vil gå oss hus forbi i dag. Vi ser det enda tydeligere hvis vi forsøker å lese f.eks. Henrik Wergeland (1808–45) i originalformen. Det vil by på vansker for moderne mennesker.

Går utviklingen så raskt at generasjonene står i fare for ikke å forstå hverandre? Nei, ikke riktig (3). Men det finnes en rekke

språklige blokkeringer mellom yngre og eldre, f.eks. ordene ovenfor. Noen anbefaler at man prøver å unngå dem. Uansett hva man selv legger i dem, blir man misforstått av halvparten av sine lesere, lyttere

eller samtalepartnere. Da får man heller bruke andre ord, sies det (2). Overskriften kunne f.eks. omformuleres til «Blir psykiatriske pasienter favorisert?» eller «Blir psykiatriske pasienter ikke prioritert?» e.l. – alt etter hva man ønsker å formidle. Andre vil mene at en slik løsning er å gjøre knefall for det feilaktige. Uansett bør man være klar over mulige misforståelser.

I mange tilfeller vil det fremgå av sammenhengen hva som menes. Så også i overskriften. Den mest sannsynlige tolking er i samsvar med den tradisjonelle betydningen, dvs. at psykiatriske pasienter får for lite i forhold til andre.

– Erlend Hem, *Tidsskriftet*

erlend.hem@basalmed.uio.no

Litteratur

1. Ødegaard R. Forfordelt – fått for lite. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1998; 118: 1257.
2. Hansen E. Rigtigt dansk. 2. utg. København: Reitzel, 1993: 80–8.
3. Lund J, Riis P, red. *Ældres og yngres sprog – bro eller barriere?* København: Ældreforum, 2000.
4. Dansk sprognævn: Ofte stillede spørgsmål: www.dsn.dk/oss_faq.htm (21.05.2001).
5. Vinje F-E. Hvordan snakket Henrik Ibsen? Om talemålet på 1800-tallet. I: *P2-akademiet*. Bd. O. Oslo: NRK, 1999: 149–67.

○

